

Madımak Raporu ve Devletin Değişen Refleksleri

NİGAR TUĞSUZ

- **Devletin Madımak Raporu ne diyor?**
- **İhmaller ve kolektif hafızanın Madımak olaylarındaki rolü nedir?**
- **Spekülatif nitelikli iddialara nasıl cevap verilir?**

GİRİŞ

Madımak Raporu'nun temelleri AK Parti'nin başlattığı Açılım Politikaları kapsamında yer alan 'Alevi Açılımı'nın en önemli metni olan Alevi Çalıştayları'nda atılmıştır. Nihai Rapor' da Madımak Olayı'nın perde arkasının aydınlatılması ve suçluların cezalandırılması, tüm tarafların ortak talebi ile kabul edilmiştir.¹ Bu amaçla Kasım 2012'de Sivas'taki 114 sivil toplum kuruluşunu temsil eden bir heyet Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'e konunun incelenmesi talebinde bulunur. Gül bu talep üzerine 21 yıl önce Sivas'ta 37 kişinin ölümüyle neticelenen olayların incelenmesi için Devlet Denetleme Kurulu'nu görevlendirir ve DDK bir buçuk yıllık bir araştırma neticesinde Madımak Raporu'nu hazırlar. Rapor'a göre konuyla ilgili bilgi sahibi olduğu düşünülen -Genel Kurmay Başkanlığı, MİT, Adli Tıp, Üniversiteler gibi- çok geniş bir kurumlar ağı ile bilgi paylaşımı yapılır. Bazı spesifik konuları sormak için-örneğin Aziz Nesin aleyhine dağıtılmış metinlerin diğer şehirlerde de dağıtılıp dağıtılmadığını öğrenmek

1. T.C Devlet Bakanlığı, "Alevi Çalıştayları Nihai Rapor", Ankara, 2010; <http://www.necdetsubasi.com/e-book/index.html>

amacıyla- başka şehirlerin valiliklerinden de bilgi alınır. Derinlemesine soruşturma ile hem bugüne kadar sorulup cevap bulunamayan soruların hem de spekülatif nitelikli çok sayıda konunun aydınlatılması hedeflenir. Madımak raporu, devletin tüm çabasını seferber ettiği, bir vizyon değişikliğine gittiği ve Alevi kimliği konusunda tutumunu net bir şekilde ortaya koyduğu önemli bir metindir

Madımak hadisesinin hem oluş şekli hem de nedenlerinin karanlık kalması yıllar içinde Alevi-Sünni geriliminin ana nedenlerinden biri olarak algılanmasına neden oldu. Geçmişe dönük toplumsal rehabilitasyon ya da olayların zihindeki kodlanışının değiştirilmesi kolay olmasa da olayların aydınlatılmaya çalışılması gelecek nesillere bırakılacak zihinsel-duygusal miras itibarıyla önemlidir. Madımak Raporu'nda öncelikle olayların kronolojisi ve oluş şekline ilişkin bilgiler verilir. Sonrasında ise o günden bugüne kadar ortaya atılan-hatta tamamen spekülatif nitelikli-iddiaları dahi tartışarak ulaşılan bilgi ve değerlendirmeler sunulur. Detaylı bilgiye ulaşabilmek için kimlerle işbirliği yapıldığı ve hangi bilgiye nasıl ulaşıldığı ya da ulaşılamadığı raporun içeriğinde detaylandırılmıştır.

Nigar TUĞSUZ

Lisansını Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, yüksek lisansını ODTÜ Sosyoloji bölümünde tamamladı. 2006-2007 yılları arasında Boğaziçi Üniversitesi Tarih bölümünde Avrupa Tarihi ve Küreselleşme dersleri aldı. 2009 yılında Siyaset Bilimi alanında başladığı doktora eğitimine devam ediyor. Çalışmaları; sosyal kimlikler, kimlik politikaları, Alevi Kimliği, gruplararası ilişkiler, toplumsal entegrasyon ve çözülme konularında yoğunlaşmaktadır. SETA İstanbul Toplum ve Kültür Araştırmaları masasında araştırmacı olarak çalışmaktadır.

İN KAR SÖYLEMİNDEN KATLIAM SÖYLEMİNE

Madımak Raporu, kaynaşmış bir toplum içselleştirmesinin hayali olduğunun kabulü ile başlar. İnkâr politikasının tehlikelerine ve bu politikanın bugüne kadar yaşanan trajedilerdeki rolüne dikkat çeker. Birbirimizi yanlış hayallere hapsedmek yerine kimlikler arası şeffaflaşmaya yol açacağını; bunun ise daha kaynaşmış bir topluma götürüleceğini söyler. İnkâr politikasının reddi ile Madımak Raporu'nda devlet Alevi kimliğini anayasal olarak tanımanın önünü açar. Sadece inkâr politikasının farazi tehlikelerine dikkat çekmez, aynı zamanda bu politikayı Madımak Katliamı'nın müsebbibi olarak da görür. Bu anlamda rapora göre katliamın sorumluları sadece olayları çıkartan ve tırmandıran kişiler değil daha çok toplumsal bellek, devlet hafızası ve iktidar ilişkileridir. Bazı Alevi çevreler tarafından suçu toplumsal hafızaya atmak ve olayları çıkartanları cezalandırmamak olarak eleştirilen bu yaklaşım, esasında Alevi kimliğinin, tanınmasının ve sahip olmak istediği anayasal haklar için atılan önemli bir adım olabilir. Madımak Olayları'nın raporda katliam olarak kabul edilmesi, üst anlatının eleştirisi ve her ne kadar olayların komplo olduğu ispatlanamasa da 'yarı-komplo' niteliğinin ortaya çıkartılması birlikte ele alındığında, devlet söyleminde Alevi kimliğine yaklaşımda önemli bir aşama kaydedildiği görülür.

İnkâr politikası, türevleri ve topluma yansımaları olarak görülebilecek önyargılar ve ötekileştirme siyaseti katliamın perde arkasındaki ana aktör iken, kamu yönetiminin söz konusu olaylardaki rolü ve toplumsal krizi yönetmedeki basiretsizliği görünen nedenler² olarak ilan edilmiştir. Olayların bugüne kadar karanlık kalmasının siyasal, sosyal, psikolojik ve teknik nedenleri ortaya konulup geçmişe dair hataların kabulü ile hem bir hesaplaşma hem de yeni bir tasavvur önerilir. Madımak Raporu, hayali bir kaynaşmış toplum tasavvurunun ötesine geçebilen, bundan böyle gerçeklerle yüzleşerek ve kabul ederek çözümler üretmeye çalışan bir devlet söyleminin, Alevi kimliği özelindeki ilanı

2. T.C Cumhurbaşkanlığı Devlet Denetleme Kurulu, "Madımak Olayının Oluş Şekli, Amacı, Sonuç ve Tesirleri, Araştırma ve İnceleme Raporu", 24 Mart 2014; <http://www.tccb.gov.tr/ddk/20140324-2014-5.PDF> (Metinde "rapor" olarak bahsedilecektir.)

olarak görülmelidir. Bu söylemi görmezden gelip neden suçluların birebir hak ettikleri cezaları al(a)madığına odaklanmak ve o dönemin koşullarına bugünü mahkum etmek, geleceğe dair yeni bir öneri yerine bilindik tarafları yeniden üretir. Devlet bu raporla Madımak olaylarını bir katliam olarak kabul ederek kendisini yargılama cesaretini göstermiştir. Yirmi bir yıl sonra bu raporun ortaya çıkması ve mevcut dili, Alevi kimliğine ilişkin devletin yeni reflekslerinin ve bundan sonra yapılabileceklerin işaretini verir.

Bugüne kadar yapılan değerlendirmeler en fazla suçu soruşturma kapasitemizin ve demokratik standartlarımızın yetersizliğine bağlanmıştı. Bu gerekçelerle suç genellikle kim olduğu belirsiz bir kalabalık üzerine yıkılarak taraflar bu kalabalığa kendi hikayelerinde biçtikleri rolü verdiler. Bu raporla birlikte ise yeni bir perspektif sunulmuş, suç ve ihmalkarlıklar doğrudan tanımlanarak suçlu kurumlara işaret edilmiştir. En önemlisi, olayın soruşturulmasında devlete terettüp eden ağır bir hizmet kusuru tespit edilmiştir. Bu rapor hem Sünni kolektif hafızanın olaylara komplo olarak bakışını, hem de Alevi kolektif hafızanın olayları ikinci bir Kербela olarak gören anlayışını eleştirir. Sorumlu olarak doğrudan devlet ve kurumlarına işaret ederek olayı "katliam" olarak nitelendirir. Böylece bundan sonraki adımların yasal düzenlemeler olması gerektiği, bireysel inisiyatiflere ve hukuksal boşluklara hayat hakkı tanımayan yeni yasaların aciliyeti ortaya çıkar.

Madımak Olayları'nın bugüne kadar algılanışı "komplo sonucu gerçekleşen karanlık olaylar dizisi" ile "Alevilere karşı sistematik kalkışma" ya da "Cumhuriyet karşıtı, şeriatçı bir ayaklanma" değerlendirmeleri arasında gidip gelmiştir. Rapor tüm bu yorumların kolektif hafızada yer edişinin sorumlusu olarak olayların aydınlatılmasının önündeki engelleri gösterir. Olayların aydınlatılamamasın sorumlusu dönemin kamu görevlileridir. Bu yönüyle rapor şimdiye kadar olayları aydınlatmamak için kullanılan komplo söyleminin dışına çıkar. Hatta Sünni kolektif hafızanın "komplo" söylemine kilitlenmesini ve bu yolla sorumluları cezalandırmaması eleştirisini de savuşturmuş olur.

Peki komplo olmadığına dair yeterli bilgi sunar mı? Tam tersine rapor olayların komplo olduğunu ispat edememiş olsa da, komplo olabileceğine dair çok fazla veri sunar. Neticede sunulan bilgiler ışığında ne komplodur ne de değildir denilebilir. Rapordaki veriler kesin bir kanaate varmanın önündeki engelleri de net biçimde ortaya koyarak daha çok bu konudaki belirsizliği göstermiş olur. Rapora göre olayların aydınlatılmayan yönleri itibariyle süreç bir komplo gibi görünse de buna dair illiyet bağı kurulamamıştır ve hatta kişilerin illegal örgüt bağlantıları dahi tespit edilememiştir.³ “Komplo değildir” dediği için bir sorumlu bulmak zorunludur ve bu sorumluluk doğrudan devlete yüklenir. Bu sorumluluğu devlet sonuna kadar üstlenerek olayı katliam olarak nitelendirir ve bunun bedelini ‘resmi bakış açısını’ değiştirerek ödeme niyetindedir.

Rapor’a göre kritik bilgilerin edinilmesinin önünde ciddi teknik engeller vardır. Zamanaşımı, belgelerin kaybı, bunlarla bağlantılı olarak konunun bütüncül ele alınamaması, yetki sınırlılığı, bazı kurumların devletin yaptığı bir çalışmaya ilkesel olarak karşı olmaları ve olayın mağdurlarının konuşmak istememeleri⁴, yeterli bilgiye ulaşmak için çok önemli engellerdir. Delillerin toplanması ve muhafazasında gerekli hassasiyetlerin gösterilmemesi ve olayların üzerinden 21 yıl gibi bir sürenin geçmiş olması gerçek bilgiye ulaşmayı imkansızlaştırır. Raporda ayrıca bilgisine başvuru yapılan kişilerin olayları hatırlamakta güçlük çekmesi, tanıklık eden bazı kişilerin vefat etmiş olması ve arşiv mevzuatı gereği saklama yükümlülüğünün sona ermiş olması gibi nedenler sunulur.⁵

Devlet Denetleme Kurulu’nun yetki kapasitesinin sadece araştırma kapsamındaki ilgili kurum ve kişilerden bilgi-belge isteme ve uzman çalıştırabilme imkanı ile sınırlı tutulması yasal bir engeldir. Tanık dinleme ve getirtme, iletişim bilgileri alma ve bunları kullanma yetkisinin olmaması soruşturma açısından bir zaaf olarak raporda göze çarpar. Dolayısıyla Madımak Raporu ile olayların bir komplo neticesinde gerçekleştiğine

dair yeterli bilgi toplanamamış ve bunun gerekçeleri de net bir şekilde sunulmuş olsa dahi, komplo olduğuna dair bir inancın oluşması için çok fazla bilgi vardır. Devlet olayların hemen soruşturulmamış olmasından dolayı zihinlerde “yarı-komplo” olarak kalacağına işaretini verir. Bu her ne kadar geçmiş devlet ve iktidar ilişkilerinin sorumluluğunda olsa da bugün bu sorumluluğu üstlenerek olayları katliam olarak kabul eder.

Mevcut iddiaların ispat edilmemesinin yanında olayların iyi yönetilmediğine dair somut deliller de vardır. Toplumsal krizi algılama ve yönetmedeki basiresiz uygulamalar kabul edilmiştir.⁶ Olaylar hem olmadan önce hem oluş sırasında hem de olduktan sonra kesin olan ciddi ihmaller vardır. Örneğin saat 11.00’da Milli İstihbarat Teşkilatı Sivas Bölge Müdürlüğü’ne 2 Temmuz 1993 Cuma günü “bazı kişilerin kendi aralarında Aziz Nesin’e karşı protesto eylemi yapmak üzere konuştuklarına dair bir istihbari bilgi geldiği, Milli İstihbarat Bölge Başkan yardımcısı saat 11.30’da bu bilgiyi başka kimseyi bulamadığı için Terörle Mücadele Şube Müdürlüğü’nde görevli Ramazan isimli bir polis memuruna şifahi olarak ilettiği” ifade edilir.⁷ Olayların öncesinde bu ve bunun gibi istihbari bilgilerin değerlendirilmediği ve toplumsal olaylara müdahale planlarının olmaması gibi özel zafiyetler raporda teyit edilmiştir. Polisin ve kolluk kuvvetlerinin ihmali olduğu, yeterli ve gerekli tıbbi müdahalenin yapılmadığı⁸; ölü muayene ve otopsi işlemlerine yeterince titiz davranılmadığı, hatta ölenlerin büyük çoğunluğuna otopsi yapılmadığı⁹ net bir şekilde ifade edilir. Olayları aydınlatacak yeterli bilgiye ulaşılmasının önündeki engeller ile olayların yanlış idare edildiğine dair kesin bilgilerin birlikteliği düşünüldüğünde olayların katliam olarak nitelendirilmesinin ardındaki mekanizma anlaşılabilir.

DDK’nın aşırı senaryolaştırılmış da olsa tüm iddiaları kapsayacak bir soruşturma içine girmesi, tüm tarafların görüşlerine yer verilmesi aynı zamanda olayın

3. Madımak Raporu, s.1345.

4. Madımak Raporu, s. 1335.

5. Madımak Raporu, s.1333.

6. Madımak Raporu, s.1397.

7. Madımak Raporu, s. 1339-1340.

8. Madımak Raporu, s. 1366.

9. Madımak Raporu, s. 1361.

algılanışında kolektif hafızanın önemini ortaya koyar. Tarafların birbirinden tamamen farklı beyanlarının olması ve aşırı kurgulanmış hikayecikler raporun kolektif hafızaya yaptığı vurgunun zeminini oluşturur. Özellikle bazı noktalarda ifadeler arasında önemli zıtlıklar bulunduğu belirtilerek bunun tipik bir kolektif hafıza örneği olduğu raporda teyit edilir. Örneğin bir taraf yangından kurtarma çalışmaları ile ilgili insanların rahatlıkla geçiş yapabildiğini söylerken diğer taraf ölüme terk edilmelerine yol açacak nitelikte bir dirençle karşılaştıklarını söyler. Buna benzer şekilde otelin önünde tamirat halinde olan kaldırım taşlarının özellikle göstericileri yaralamak için bekletildiği iddia edilir.

SONUÇ

Madımak Katliamı'nın aydınlatılması için sadece Alevi değil, Sünni çevrelerin çeşitli yaygın organları ve STK'larından da çağrılar yapıldı. Olaylardan yaklaşık bir ay sonra Ankara Mazlum-Der Genel Merkezi'nde olayı kınamaya yönelik bir bildiri hazırlanması, ama yeterince destek görmediğinden yayınlanamaması¹⁰ bunlardan sadece biridir. Bu ve bunun gibi girişimlerin bir türlü cevap bulamaması zaman içerisinde olayın komplo niteliği üzerinde bir konsensüs oluşmasına neden olmuştu. Madımak Raporu ile devlet ciddi bir soruşturma içine girmiş, bu konsensüsün varlığını sunduğu verilerle teyit etmesine rağmen, komplo kolaycı-

lığına sığınmayı tercih etmemiştir. Geniş bir bilgi ağı kurarak topladığı veriler ışığında olayın komplo özelliği taşıyan yönlerini ortaya koymuş -yarı komplo bir tarzda sunmuş-, ama suçu bu sefer ortada bırakmamıştır. Tahrikçiler ve olayları çıkartanlar yanında yönetici kadrolar ve devlet refleksi ilk defa suçlu ilan edilmiştir.

Raporu değerlendiren Alevi kanaat önderlerinden önemli bir kısmı bu raporun olumlu, ama geç kalınmış bir adım olduğunu söylediler.¹¹ Özellikle katliam ifadesinin kullanılması, devletin ağır hizmet kusurunu üzerine alması ve raporun öneriler bölümü son derece olumlu karşılandı. Etnik kimliklerin kullanılarak yapılmaya çalışılan toplum mühendisliği konusunda Alevilerin önemli bir kısmı hemfikir halindedirler ve atılan adımları yetersiz fakat son derece olumlu buluyorlar.¹² Raporu hem devletin refleksi olarak yenilenme ihtiyacını hem de atılması gereken yasal adımların olduğu kabulünü ortaya koyar.

Madımak Olayları faili meçhullerin birbirini izlediği karanlık bir dönemin olaylarından biridir. Raporu öneri olarak geçen kolektif hafızanın ve travmatik geçmişin silinmesi ve demokratik ortak paydalar yaratılması ideali kısa vadede pratik bir öneri gibi durmasa da uzun dönemde başarılabilmesi için yasal adımlarla birlikte yürütülmesi gerekir.

11. "Olumlu ama geç kalınmış bir rapor", *Zaman*, 16 Temmuz 2014.

12. "Sivas'ta 'Madımak Raporu' olumlu bulundu", *Radikal*, 16 Temmuz 2014.

10. Müfid Yüksel, "Sivas olayları ve örtbas edilen gerçekler", *Yeni Şafak*, 17 Mart 2012.

SIYASET, EKONOMİ VE TOPLUM ARAŞTIRMALARI VAKFI
FOUNDATION FOR POLITICAL, ECONOMIC AND SOCIAL RESEARCH
مركز الدراسات السياسية والاقتصادية والاجتماعية

www.setav.org | info@setav.org | @setavakfi

SETA | Ankara

Nenehatun Caddesi No: 66 GOP Çankaya
06700 Ankara TÜRKİYE
Tel: +90 312.551 21 00 | Faks: +90 312.551 21 90

SETA | İstanbul

Defterdar Mh. Savaklar Cd. Ayvansaray Kavşağı
No: 41-43 Eyüp İstanbul TÜRKİYE
Tel: +90 212 395 11 00 | Faks: +90 212 395 11 11

SETA | Washington D.C.

1025 Connecticut Avenue, N.W., Suite
1106 Washington, D.C., 20036 USA
Tel: 202-223-9885 | Faks: 202-223-6099

SETA | Kahire

21 Fahmi Street Bab al Luq Abdeen
Flat No 19 Kahire MISIR
Tel: 00202 279 56866 | 00202 279 56985